

Ibrahim Ozdenoglu

Gaspirali İsmail Beyin çocuklarının ve torunlarının faaliyetleri üzerine düşünceler

Ibrahim Ozdenoglu, Arastirmaci Yazar, New Yorktaki
Gaspirali İsmail Bey Okulunun eski Muduru
Kirim Turkleri Amerikan Birliđi
Brooklyn, New York ABD

Ibrahim Ozdenoglu. The activity of Gaspirali İsmail Bey's children and grandchildren, some ideas about it

Annotation. This Article deals with the Family members of the great Crimean Tatar educator and the publisher of the first Crimean Tatar Newspaper «Tercuman» Gaspirali İsmail Bey. It gives information about Kurultay of the Crimean Tatar People which opened in Crimea on November 17, 1917. There were 76 representatives of people there and among them was Shefika Gaspirinskaya.

She began to write very early. Her first article was written when She was only seventeen years old. Shefika lived in Crimea till September 1919. And then moved to Azerbeycan, Baku..She was the writer, publicist, educator, administrator and a member of Kurultay's Chairmanship. She moved to Turkiye in 1921.

During first 35 years of her life, She used to write a diary. But after her arrival to Turkiye, She did not write a single sentence. She lived in Turkiye 54 years and died there in 1975. She was not very active all the years spent in Turkiye from political and social point of view. The article reveals the reason of this phenomena. It also gives new, very interesting and unknown to the audience information about İsmail Gaspirinski's Granddaughter Meral Gaspirali and Shefika Gaspirinski's Grandson Demir Mirza Gokgol. About their life and creative work.

Keywords: Administrative, publisher, educator, representative, the article, the diary, Kurultay, Crimean Tatar People

Ozet.

SEFIKA GASPIRALI

17 Kasim, 1917de Kirimda toplanan Kurultayda 76 milletvekili vardi. Bunlar arasinda 5 kadin milletvekili bulunuyordu. Sefika Gaspirali da bunlardan biri idi. İlk makalesini 17 yasindayken yazmisti. 1919 yilinin Eylul Ayinda Bakuye gidinceye kadar gecirdigi 16 yillik hayatinda cok aktif idi. Yazar, nesriyatci, egitimci, idareci, politikaci, Kurultay Baskanlik Divaninin azasi idi. 1921 yilinda Turkiyeye geldi. Omrunun ilk 35 yilinda gunlukler (hatira defter) tutan Sefika Hanim, Turkiyeye geldikten sonra bir satir yazmadi..Turkiyede issiz kaldigi zamanlar oldu. Maddi zorluklarla karsilasti..Fikrimce Istanbuldaki Kirimtatar diyasporasi Sefika Hanima hak ettigi gerekli ilgiyi gostermedi ve maddi destegi vermedi..Vefatina kadar (1975), 54 yil Turkiyede yasadi. Sefika Gaspirali..Turkiyede gecirdigi 54 yil, sosyal bakimdan fazla aktif degildi.

MERAL GASPIRALI

Gaspirali İsmail Bey'in torunudur.. İngilizce, Fransizca ve Almancadan, Turkceye pek cok kitap tercume etmistir... Bu kitaplardan bazilari: Babamim Vucudunu Geri verin, Bir Eskimonun Anilari (Kenn Harper) Kanatların cagrisi (Agatha Christie), Osmanli İmparatorlugunun Yukselisi ve Cokusu (Lord Kinross).

DEMİR MİRZA GOKGOL

Sefika Gaspirali'nin torunudur. Aktor ve sairdir. TRT de calismis, Istanbulun bircok tiyatrolarında sahneye cikmistir. 1968de Almanya'ya yerlesmis. Bazi oduller almistir. 2012 Yilinda Hamburgda vefat etmistir.

GASPIRALILARIN AILEME TESIRLERI

Cafer Seydahmetin 1934 yilinda yayinladigi, «Gaspirali İsmail Bey» isimli kitap evimizde sahip oldugumuz bir kac kitaptan biriydi. Meral Gaspiralinin tercumeleri zamanin en cok satan Gazetesi Hurriyette gunluk olarak yayinlanirdi. Dunyada en cok satan kitapları okumak isteyen, fakat yabancı dil bilmeyen Turk okurlari bu tercumelere buyuk alaka gosterdi. 1958 yilinda Sefika Gaspiraliyi Annem ve kiz kardesim ile Istanbulda ziyaretine gitmistik...Gaspirali İsmail Beyin Torunu İnci Ertem Hanim, vefatından önce Amerika'ya oglu Mustafa bir kac defa gelmistir. Her gelisinde Annem Nuriye Ozdenoglu'nu ziyaret ederdi.

Anahtar kelimeler: İdareci, millet vekili, Kurultay, hatira Defteri

SEFIKA GASPIRALI

Okuma ve yazmayı Babasından öğrenmiştir. Annesinin genç yaşta vefatından sonra en büyük kız evlat olduğundan mesuliyet üstlenmiştir. Hele çok sevip saydığı Babasının ölümünden sonra ise Tercuman Gazetesinin yaşaması için elinden gelen azami gayreti göstermiştir. Daima öğrenen ve bildiklerini öğreten ve yılmak bilmeyen, çok çalışkan bir şahsiyetti..17 Kasım 1917 de Kirimın Bahcesaray Sehrindeki Hansarayda Kurultay toplandı. Kurultayda 76 delege mevcut idi [1]. Delegerlerden bes tanesi kadindi.

Sefika Gaspirinskaya

İlhamiyev Toktarova

Hatice Avriyeva

Emine Sabarova

Hanife Badaninskaya

Kirimda kadınların seçme ve seçilme hakları o tarihte var idi. Kadınlara bu haklar 1920 de Amerikada,1934 teTurkiyede, 1944te Fransada, 1945te Japonyada, 1946 da İtalyada, 1947 de Cinde tanındı.

Sefika Gaspiraliyi bir Yazar, Egitimci,İdareci, iki dönem Milletvekili (politikaci) ve Kurultay Başkanlık Divanı Uyesi olarak görüyoruz. İlk makalesini 17 yaşında iken yazmıştır. 1919 yılında Azerbeycana, Baku'ye geçmiştir. 1921 yılında çocukları ile beraber Turkiyeye gelir..Kardesleri, Haydar, Nigar ve Mansur da cesitli tarihlerde Turkiyeye gelmişlerdir.

«Omrunun ilk 35 yiliyla ilgili gunlukler (hatira defter) tutan Sefika Hanim Turkiyeye ayak basisından itibaren bir satir gunluk kaleme almamistir. Belki de bu genç Türkiye Cumhuriyetinin onun ilmi, siyasi, sosyal konulardaki hazinesini degerlendirmeyisi, ilgisizligi Onu suskunluga, sessiz bir cigliga itmistir. Gaspirali, gecimini temin edebilmek için önce Annesinden yadigar bir kac ziynet esyasini satar. Sonra bir hastahane de kısa surely bir is bulur. Buradan ayrılınca bir süre dikis diker. Daktilo dersleri alır. Daruleytam (Cocuk Esirgeme Kurumu Yurdunda) kısa bir süre Mudirelik yapar. Burası da kapanınca yine issiz kalır. Yokluk ve acilik dayanılmaz olunca kol saatini satar. Kızılay Cemiyetinde 40 lira aylıkla gecici bir bulur. Hastalanır. Doktorlar, ameliyat olmazsa öleceğini

soylerler. Ancak hastahaneye yatacak parasi yoktur. Caresiz kalınca, Kizi ve Damadinin (Dr. Mirza Gokgol) evine yerlesir» [2].

Sefika Hanimin Turkiyeye geldiği yıllarda, Istanbulda Kirimdan evvelce goc etmiş ve yerleşmiş bir Kirimtatar Diyasporası mevcut idi. Istanbuldaki Diyasporada birçok zengin is adamları ve Tefik Pasa gibi Sadrazamlığa kadar yükselmiş birçok Devlet memurları ve aydınlar vardı. Maalesef Sefika Hanim bu Diyasporadan gereken ilgiyi ve maddi desteği görmemiştir...

Diyasporamızın, Anavatan Kirima olan ilgisizliği ve bilgisizliği halen bugün de devam etmektedir. Kirimtatarları kendi kisitli imkanları ile sığın yerlerinden Kirima geldiler. Gelemeyen çok sayıda soydasımız var. Zanimca, son 24 yılda Diyasporadan Kirimi ziyaret edenlerin sayıları 1500 kişiyi geçmez.

Sefika Hanim, Turkiyede 54 yıl yaşamıştır. Turkiyede ki faaliyetlerini şöyle sıralayabiliriz.

Kızılay Cemiyetine uzun yıllar hizmet etmiş [3].

1930 yılında Kirim Kadınlar Birliğini kurmuş [4].

Emel Dergisine ve Kirim Dergisine yazılar yazmış [5].

1934 yılında 2.ci Turk Dil Kurultayına katılmış [6].

Babası ile ilgili araştırma yapanlara danışmanlık yapmıştır. Azebeycandan ve Kirimdan gelen multecilerle ilgilenmiştir [7].

Goruldugu üzere Sefika Hanim Turkiyede yaşadığı yıllarda sosyal bakımdan çok aktif olmamıştır. Bunun çeşitli sebepleri olabilir. Gecim zorluğu yanında fikrimce Kirim Tatarlarının bir deyişini bunu çok güzel ifade ediyor. «Ruhtan düşmek». Daha başka sebepler de mutlaka vardır. Benimce “ruhtan düşmek” başlıca sebep olmalı..

Sefika Gaspıralı, Azerbeycan Turklerinden Nasip Yusufbeyli ile evli olduğu halde, bir kaç istisna hariç, daima Gaspıralı soyadını kullanmıştır [8]. Kirimdan Azerbeycana, Bakuya 1919 yılında gitmiştir..Bir ara, Azerbeycan Cumhuriyetinde Basbakanlık görevi yapan esi oldurulmuştur. Siyasi sebeplerden dolayı hayatı tehlikeydedir..Ataturk'un Bakuya, Büyük Millet Meclisi temsilci olarak tayin ettiği unlu edebiyatçılardan Memduh Sevket Esendal, Sefika Hanim ile 1921 yılının Mayıs ayında Bakude karşılaşıyor. Onun Gaspıralı İsmail Beyin Kızı olduğunu öğrenince, hayretler içinde kalır...Memduh Bey, Sefika Hanim ve iki çocuğu (Zuhre ve Niyazi) için sahte vesikalar düzenleyerek, ailenin Turkiyeye ulaşmasını temin eder [9]. Eger Memduh Sevket Esendalin bu yardımı olmasa idi belki de Turkiyeye gelemeyecekti.

MERAL GASPIRALI

Gaspıralı İsmail Beyin Torunudur. Istanbulda Alman Lisanesini ve sonradan Robert Koleji (bugünkü Bogazici Üniversitesi) bitirmiştir. Avrupalı ve Amerikalı yazarların kitaplarını, İngilizceden, Fransızcadan ve Almancadan Turkiyece çevirmiştir...Bu kitapların bazıları ask romanı, bazıları polisiye ve diğerleri sağlık, politika ve tarih konularındadır...Turkiyenin en çok satan gazetesi olan Hurriyet Gazetesinde yıllar önce tefrika halinde çevirileri günlük nesir olunmuştur.

Çevirilerinden bazıları şunlardır:

Kirim Savası ve Modern Avrupanın Dogusu (Alen Palmer)
Kanatların Cagrisi (Agatha Christie)

Osmanlı İmparatorlugunun Yükselisi ve Cokusu (Lord Kinross)

At sirtında Anadolu (Frederich Burnaby)

Sıfayı yureğinde ara (Mehmet Oz-Ron Arias)

Kirim Savası ve Modern Avrupanın Dogusu (Allen Palmer)

Yabancı dil bilmeyen, fakat ecnebi yazarların eserlerini okumak isteyen Turk okurları, Meral Gaspıralının tercümelerine büyük alaka gösterdiler. Bazı çeviriler defalarca basıldı. Bir kısım çevirilerin de mevcudu kalmamıştır. Meral Gaspıralı Hanim halen hayattadır.

DEMİR MIRZA GOKGOL

«Sefika Gaspıralının Torunudur. (Kızı Zuhrenin Oğlu)». Sair ve Tiyatro sanatçısıdır. Bir müddet Turk Radyo ve Televizyon İdaresinde çalışmıştır. Istanbulda, çeşitli tiyatrolarda sahneye çıkmıştır. 1968 yılında Almanya'ya yerleşmiştir. «GELENEKSEL BİR TURK BABA» ve «YUNANLI BİR TERSANE İSCİSİ» roller üzerine mukafatlar almıştır. 2012 yılında Almanyanın Hamburg Şehrinde vefat etmiştir» [8].

GASPIRALILAR HAKKINDA BAZI ANILARIM

Anneem Emine Akyar, Gaspıralı İsmail Beyin kızı Kız Mekebinde okumuş..Arap Harfleri ile Eski Turkiyece okur ve yazardı .Kirilce ve Latince bilmiyordu. Turkiyede, Eskişehirde bir Tatar evinde çocuklugum geçti. .Kutuphanemiz yoktu. Evin bir kosesinde duran uc-bes kitaptan birisinin benim üzerimde tesiri büyük olmuştur. Cafer Seydamet Kirimer'in yazdığı «Gaspıralı İsmail Bey» Kitabı. Çocuklugumda önce hep resimlerine bakardım. Buyudukce okumaya başladım. .Defalarca okudum. Sonra o Kitabi beraberimde Amerika'ya getirdim. Amerikada Kirim Cemiyetinin yayın Organı olan «Bulten» de kitaptan resimlere ve bilgilere yer verdim. O, sahifelerinin rengi degişmiş ve yıpranmış Kitap şimdi Kirimdaki evimde duruyor. Rahmetli Annemin bana bıraktığı en kıymetli hediyelerden biridir.

1958 yılında bir yaz günü annem ve kız kardesimle beraber Sefika Gaspıralı Hanima ziyarete gittigimizi hatırlıyorum. Bogaza yakın bir yerde çok büyük bir bahçe, çeşitli çiçeklerle bezenmişti. Bahcenin güzelliğine hayran kaldigimizi gören Sefika Hanim gulümseyerek, «Benim Damadım çiçek doktoru» demisti. Çocuk aklımla çiçeğin doktoru da oluyormuş diye düşündüm. Sonradan öğrendim ki, Sefika Hanimin Damadı Dr. Mirza Gokgol bir (Ziraat Muhendisi) agronom imiş. Ve Turkiyedeki buğday çeşitleri üzerine ve diğer mevzularda, kitaplar yazmış.

Gaspıralı İsmail Beyin bir Torunu da İnci Ertem'dir. (Dr. Haydar Gaspıralının kızı). İnci Hanim, Oğlu Mustafa Ertem ile bir kaç kere Amerika'ya geldi. Her gelişinde Annem Nuriye Özdenoglunu ziyaret ederdi. Ne yazık ki kendisini genç yaşta (1997) kaybettik.

BENZER FIKIRLER

Bir husus çok dikkatimi çekmişti. Gaspıralı İsmail Beyin Torunu İnci Ertem Hanim sunu söylemiştir. «Ben Gaspıralı İsmail Beyin Torunuyum. Fakat Gaspıralı İsmail Beyin esas torunları, dilde, fikirde, isde birlik idealini benimseyip, bu yolda yılmadan çalışanlardır» [9].

Diğer yandan Unlu Edebiyatçı ve Sairimiz Cengiz Dacının vefatından bir müddet önce kendisiyle reportaj

yapan bir gazetecinin ovgu dolu sozlerine karsi, «Esas ovulecek, saygi duyulacak insanlar, bugun Surgunden Kirima donen ve orada yasayan Kirimtatarlaridir. Onlar kahramandirlar» demisti.

Kus yuvada ne gorduyse onu yaparmis. Gercek bir aydin olan Gaspirali Ismail Bey'in cocuklari ve torunlari da

kultur bakimindan ustun, aydin kisilerdi. Haydar Bey Turkiyede elli yi doktorluk yapmistir. Mansur Bey ise Devlet memuruydu. Butun Dunyaya yayilmis olan Halkimiz gibi, Gaspirali Ismail Bey'in torunlari da Basta Kirim ve Turkiye olmak uzere, Dunyanin cesitli memleketlerinde yasiyorlar.

KULLANILAN EDEBİYAT

1 – M. Akif Albayrak , Kirim Bulteni 2002, sayi 44.

2, 3, 4, 5 – Dr. Necip Hablemitoglu ve Doc. Dr. Sengul Hablemitoglu, “SEFIKA GASPIRALI VE RUSYADAKI TURK KADIN HAREKETI 1893-1920”.

6, 7 – Anna Sudholova,(Sefika Gaspirali Mayıs 2013).

8 – Kirim Haber Ajansi (QHA).

9 – Dedem Ismai Gaspirali (Inci Ertem), Akmescit 1991.